

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ СИТУАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У статті розглядаються питання стану земельної реформи в Україні, складна ситуація на селі, труднощі процесу створення фермерських господарств. Автор наголошує на доцільності відміни мораторію на продаж землі та необхідності з боку держави рішучих кроків по створенню земельного кадастру. Аналізуються проблеми, що виникають у закордонних фермерів у їх діяльності, розглядається питання важливості зв'язку українців з землею.

Актуальність питання. Конституція України гарантує кожному право на володіння, вільне використання і розпорядження своєю власністю. Право це закріплено в Законі України "Про власність". Одним із об'єктів власності, що існує на сьогодні в Україні завдяки утвердженню демократичного устрою, є земля.

Право власності на землю закріплено в статті 14 Конституції України, в статті 1 та статті 78 Земельного Кодексу в новій редакції. У 1991 р. на виконання постанови Верховної Ради Української РСР "Про земельну реформу" (18 грудня 1990 р. р. № 563 – XII) розпочався розподіл українських земель, селяни отримали можливість стати власниками землі на основі зміни державної та колективної форми власності на приватну і видачі їм згідно із чинним законодавством земельних та майнових паїв.

Відомо, що при переході від тоталітарно-адміністративної системи до ринкової економіки не існувало іншого шляху для створення справжнього господаря та працюючого власника, аніж зробити селян реальним суб'єктом земельних відносин з наданням можливості вільно розпоряджатися своєю приватною власністю, у даному випадку – земельними наділами (паями). Та на практиці, як це нерідко буває у сучасному українському суспільстві, повсякчас відбуваються випадки помилок, недбалого ставлення, корупційних дій з боку окремих посадових осіб на рівні колишніх колгоспів, сільських та районних рад.

Метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану Земельної реформи, ситуація на сучасному українському селі, доцільність скасування мораторію на продаж землі та досвід Польщі в сільськогосподарській галузі.

В 2007 р. у пропозиціях Президента України до законопроекту про продаж земель йшла мова про те, що прийнятий Верховною Радою Закон (19 грудня 2006) "Про внесення змін до Земельного Кодексу України про заборону на продаж землі сільськогосподарського

призначення до ухвалення відповідних законодавчих актів" не може бути прийнятий. Як аргументація такої позиції наводився аргумент, що купівля-продаж земельних ділянок сільгосппризначення вводиться з 1 січня 2008 року за умови набуття чинності законами про державний земельний кадастр і про ринок землі. Протягом 2008 року Закон так і не був прийнятий, тоді як кількість зловживань у галузі земельних відносин невпинно продовжує зростати.

Сучасний український соціум одночасно обтяжений проблемами фундаментальної трансформації соціально-економічної системи, політико державницького влаштування, соціокультурних матриць, способу життя та світогляду. Суперечливі, непослідовні процеси спостерігаються як в економічній сфері життя українства, так і в політичній. Своє місце, нішу в світовому співтоваристві прагне віднайти весь сучасний український соціум. Тому наразі українська спільнота як ніколи стоїть перед проблемою повного задіяння механізмів спадковості. Всякий нормальний розвиток суспільства містить в собі тією чи іншою мірою способи, знаряддя та форми успадкування традицій як універсальних засад регуляції та відтворення його життєдіяльності. У цьому плані активізується насамперед сталі комплекси, сформовані як результат взаємодії, взаємовпливу історичних, економічних, політичних, культурних, психологічних особливостей етносу. Мабуть, найстарішою лінією українських традицій є життєві форми повсякденності, певні елементи народної культури і риси національного характеру [1:185-186]. А українське село було і є тією колицкою, у якій народилися і закріпилися звичаї, традиції та особливості ментальності.

Ситуація, що склалася сьогодні на українському селі, – це наслідок нехтування державою проблем такого важливого сектора виробництва як сільське господарство та бездіяльності влади на місцях. Українське село спустіло, молодь подалася в міста шукати зайнятості та заробітку, старше чоловіче покоління перебуває на заробітках, на будівельних майданчиках Києва, Москви, у Західній Європі з тим, щоб заробивши копійку, повернутися в село і витратити її на спиртні напої. Це не поодинокі випадки, а загальна ситуація. Не додає оптимізму і факт ліквідації дитсадків та закриття шкіл внаслідок критичного зменшення сільського населення через скорочення народжуваності і виїзд молоді. Сьогодні в українському селі залишилися розвалені колгоспи, люди пенсійного віку, особи з алкогольною залежністю і земельні наділи, які заростають бур'яном, у кращому випадку їх беруть в оренду фермери-початківці, які ще ледве стоять на ногах, та де-не-де – підприємці. Плата селянину за таку оренду становить близько 500 грн. в рік за 1 гектар землі. І це трапилося з українською землею, з землею, чорноземи якої вважалися самими родючими у світі, з чорноземами, які фашистські військові вагонами вивозили до Німеччини, з тією

землею, яку численні науковці вважають колискою, центром зародження індоевропейської цивілізації – безпосередніми предками всіх сучасних європейців.

Особливості національного характеру зумовлюються географічними, кліматичними, генетичними, історичними і психологічними факторами. Хоч би що говорили про вплив глобалізаційних тенденцій і стирання міжкультурної різниці, етнокультурні стереотипи залишаються реальністю. Кожна культура, і українська зокрема, містить в собі єдиний унікальний комплекс дисциплінарних практик, норм і цінностей, однією з яких є і залишається любов українця до землі. Його від землі відірвати неможливо [2], бо він втратить свою українську душу.

З давніх-давен існували професії, які передавалися у спадок. Це ковалі, столярі, теслярі (сьогодні цього майже немає), килимарниці, ткачі, шевці та ін. Своє уміння, свій досвід і знання вони прагнули передати дітям, онукам. Таким чином створювалися традиції особливого ставлення до праці, до витворів своїх рук і свого розуму [3: 102]. Та на жаль, сучасний українець, а особливо молодь, юнацтво справді цінними вважають фінансове положення, нерухомість у великих містах, а до земельної, сільськогосподарської власності ставлення у них переважно зневажливе, у кращому випадку – байдуже. Сьогодні ми спостерігаємо тенденції зацікавленості нашою землею з боку закордонних підприємців та вітчизняних можновладців. Не є секретом, що передмістя великих міст та курортні зони Західної і Південної України уже мають реального власника, байдуже яким шляхом він отримав власність на ці землі. Інші землі, що не знаходяться в курортних зонах, теж почали викликати інтерес, але купуються вони переважно з метою подальшого перепродажу в світлі прогнозування стрибка цін на землю.

Дуже багато шкоди завдано українській культурі, традиціям виховання молоді працями радянських вчених, їх шкідливим впливом на розвиток науки та традиціоналізму, культурі виховання молодого покоління. Традиції у процесі виховання молоді засуджувались як націоналістичні тенденції, а безумовний позитивний вплив традиційного виховання залишався поза увагою [4: 165].

Багатство – це володіння землею, а не грошима. Гроші мали б бути засобом обміну, а стали засобом накопичення. Земля як дух нації не може, не повинна бути проміняна на папірці [2].

Практичний вихід українського суспільства з важкого кризового стану значною мірою залежить від ставлення людей до праці, від бажання високопродуктивно, ефективно, високоякісно працювати, від того, наскільки вдається подолати інертність, байдужість, сформувані, насамперед під впливом соціально-політичних, економічних факторів, зацікавлене особисте творче ставлення до праці, особливо у молоді [5].

Зважаючи на тенденції розвитку альтернативних джерел енергії, фермери, які раніше вирощували зернові, дедалі частіше роблять ставку на культури для виробництва біопалива. Тільки у Сполучених Штатах Америки торік 20% урожаю кукурудзи пішло на виробництво еталону, з року в рік кількість підприємств з виробництва цієї сировини подвоюється. Експерти з тривогою свідчать, що аналогічна політика проводиться у цілому світі. Світова продовольча організація під егідою ООН передбачає, що попит на біопальне в найближчі три роки зросте на 170 % [4]. Варто об'єктивно підходити до цього питання: в Україні спостерігаються тенденції збільшення посівних площ рапсу, культури, що використовується для виробництва біопалива, але не акцентується той факт, що, рапс – це рослина, яка дуже виснажує ґрунт, протягом кількох років після вирощування рапсу земельна ділянка є непридатною для вирощування інших культур. Відзначимо ставлення нашої держави до цього питання: у "Пріоритетних завданнях Мінагрополітики на 2008 рік" в розділі 5 заплановано здійснити розробку стандартів на біопаливо протягом 2008 року, обсяг та джерела фінансування: 0,3 млн. грн. за кошти Державного бюджету (пункт 2), створити протягом 2008 року умови для розвитку виробництва біопалива (біоеталону, біогазу, біодизелю), джерела фінансування: приватні інвестиції (пункт 3) [6].

Екологи з тривогою зазначають, що у найближчі десятиліття може розпочатися світова продовольча криза. Законодавці Євросоюзу обговорюють перегляд обмежень на імпорт генетично модифікованої кукурудзи, розуміючи, що це спричинить громадський протест, проте частково вирішить продовольчу проблему. Водночас саме в Україні вони бачать одну з ключових країн, потенціал яких може допомогти знайти вихід з продовольчої кризи, що очікується у світі. Для цього Україні потрібен інтенсивний ринковий розвиток і сільськогосподарські реформи, вважають фахівці [2]. У планах Мінагро на 2008 рік, зокрема, передбачається удосконалення механізмів підтримки виробників та інвесторів по будівництву тваринницьких комплексів, системи заходів по меліорації земель та закупівель складної сільськогосподарської техніки на умовах фінансового лізингу, пільгового кредитування та часткового здешевлення вартості техніки, а також дотацій на підтримку виробництва продукції аграрного сектора. Джерелом фінансування є кошти Держбюджету в обсязі 100 млн. грн. для часткової компенсації вартості техніки та 233,6 млн. грн. на державний лізинг, 1 млрд. грн. передбачено на часткове здешевлення кредитування та стимулювання інвестиційних проєктів (розділ 3 пункт 3: 3,2) [6]. Виконання хоча б половини вище зазначених пунктів уже значно сприяло б покращенню ситуації на селі, як це має місце в Польщі.

Вкрай незадовільний стан аграрного й аграрно-переробного

секторів, харчової промисловості і скорочення сільськогосподарського виробництва супроводжується притоком продовольства з-за кордону [2], від чого зовсім не виграє вітчизняний виробник. Вступ України до СОТ відкриває для вітчизняного виробника двері до світового ринку і разом з тим ставить наших сільгоспвиробників у досить складне положення, оскільки сьогодні наша конкурентоспроможність в контексті співвідношення якості вітчизняної продукції в порівнянні з тими країнами, які працюють на світовому ринку, є досить низькою. Для порівняння зазначимо, що у Польщі ще в кінці 90-х років минулого століття була опрацьована концепція допомоги землеробам.

Згідно з польськими вченими-аграрниками Лідією Вінецькою, Беатою Слюсарчик та Ізабелою Вовжинчак форми допомоги визначаються у наступному: 1. Допомога в формі охорони перед конкуренцією, яка реалізовується через охоронне мито, доплати для вирівнювання затрат, доплати до експорту, дотацій до засобів продукції, оборотних кредитів, мінімальних цін і т.д. – тобто економічних інструментів. 2. Концепція допомоги підготовки до конкуренції. Допомога держави має пріоритетом створення землеробських господарств. Ця допомога спрямована на посилення економічно сильних і продуктивних, пристосованих до вимог ринку і здатних до конкуренції як на внутрішньому та і на зовнішньому ринку господарств.

Стратегічний вибір концепції пристосування до конкурентоспроможності повинен означати не тільки створення сильних в економічному і технічному відношенні господарств, але також:

- підтримку розвитку, а часто й ініціювання самореалізації співпраці та збуту;
- розвиток інфраструктури села;
- підтримку створення сучасних інституцій оптового і локального ринку;
- стимулювання багатофункціонального розвитку сільських територій;
- ініціювання і преферування реалізації регіональних програм розвитку землеробства і сільських територій, кращого пристосування до умов обмежень і потенціальних локальних можливостей;
- ініціювання цінових заохочень сільськогосподарських продуктів з вищим рівнем продажу;
- заохочення до навчання сучасних і майбутніх сільськогосподарських виробників з метою пристосування до підвищення вимог.

Дрібне технічно відстале сільське господарство, яке не має відповідної інфраструктури (незабезпеченість водою, відсутність

сучасних доріг, засобів зв'язку і т.д.), працює за рахунок слабкої фінансово-споживчої промисловості, воно відчуває загрозу зовнішньої конкуренції. В цих умовах допомога держави, як свідчить досвід Польщі, повинна бути ефективно використана. Широкий вимір організаційної і фінансової допомоги є необхідністю, особливо тому, що менш ніж десять процентів господарств мають сьогодні можливість до акумуляції засобів на розвиток, а ще менше схильні і здатні до початку дій в напрямку створення організацій для функціонування на ринку [7:32-33].

Якщо проаналізувати передвиборчі програми партій, які перемогли на виборах до Верховний Ради України, то побачимо, що в жодній з них немає чіткої, зрозумілої для населення програми реформування сучасного українського села. Так, наприклад, у передвиборчій програмі Партії Регіонів ринок землі взагалі не виокремлено, "Блок Юлії Тимошенко" не має системного бачення ринку земельних відносин, "Наша Україна" бачить ринок землі лише як найближчу перспективу – видача актів, кадастр, реєстр. Комуністична партія України традиційно є послідовним противником ринку землі.

За висловом В'ячеслава Липинського, "селяни живуть не з політики, а з рільничої продукції", та нині без рішучих і конкретних кроків саме з боку держави українське село буде знищене остаточно. За Радянського Союзу в часи повальної індустріалізації з села "тягнулися" кошти і вкладалися у розвиток індустріального виробництва. Після побудови великомасштабних заводів і фабрик, коли на селі вже не залишилося власника, а існували колгоспні господарства, ті ж господарства трималися вже за рахунок кошторису від великої індустріальної помисливості. Не таємниця сьогодні те, що колгоспи не були прибутковими для держави, яка штучно підтримувала їх існування. Радянський Союз був величезним механізмом, від розпаду якого рятувала лише тоталітарна система. Тому і була розпочата так звана "перебудова": тоталітарна система більше не могла стримувати ті "гвинтики" – механізм розвалювався.

Але вже ніколи не повернеться українське село до реального власника – дбайливого господаря своєї землі, сучасна урбанізація і глобалізація суперечать цьому. Тому єдиним виходом для сучасного українського села є створення на кшталт Європи та Америки господарств фермерського типу. Але глибоко помиляється той, хто вважає що процес цей може бути легким. Візьмемо для прикладу фермерство США, що у своєму розвитку пройшло уже не одне століття. У друкованих виданнях знаходимо відомості: "З 1940-х рр. до середини 1980-х рр. собівартість сільськогосподарської продукції в самому серці Америки зросла в тричі, затрати на виробництво зросло в чотири рази, процентні платежі піднялися в десять разів, прибуток зменшився на 10%, кількість фермерів скоротилася на дві третини,

майже скрізь у сільській місцевості зменшилося населення". Виникає питання: чому прибуток не зростає пропорційно затратам? Тому що в сучасній світовій спільноті фермери відчувають вплив міжнародних ринків. У фермерів є конкуренти, що виробляють свою продукцію на величезній від них відстані [8: 4], проте на світовому ринку їх продукція може виявитись конкурентноздатнішою.

Хоча завдяки міжнародній торгівлі відкрилися нові ринки і для фермерської продукції, та світовий ринок може бути дуже нестабільним. Для прикладу: у 1998 р. кілька виробників свинини в Канаді збанкрутили через економічний спад в Азії, куди вони постачали свою продукцію [8: 4]. Ще приклад нелегкої фермерської долі – у Великобританії у 2001 році до проблем британських фермерів, які вже познайомилися з коров'ячим сказом і чумою свиней, додається ще і епідемія ящура [8: 6]. Ці хвороби і страх, який вони викликають у суспільстві, наносять дуже серйозний удар по фермерському господарству. Україна нещодавно і сама зіткнулася з явищем пташиного грипу на приватному господарстві у Криму. Американський президент Дуайт Дейвід Ейзенхауер говорив: "Фермерська справа здається такою простою, коли твій плуг – олівець і до поля тисячі миль" [8 : 4].

Висновки. Необхідність рішучих кроків з боку держави для поліпшення існуючої в українських селах ситуації є очевидною. Держава повинна звертати увагу на досвід сусідніх країн, зокрема нашого сусіда Польщі, у вирішенні проблем в аграрному секторі та допомогти розвитку фермерських господарств. На нашу думку, дозволивши сьогодні вільний продаж землі, держава може створити у недалекому майбутньому потенційну загрозу територіальній цілісності України. Сьогоднішній стан зuboжіння сільського населення, відсутність продуктивної зайнятості молоді і як наслідок масовий виїзд до міста призводить до того, що в сільській місцевості залишаються люди пенсійного віку, які фізично не в змозі обробляти свої наділи. Ця земля простоє, і пенсіонер сьогодні неодмінно продасть свій наділ, як тільки з'явиться така можливість. Купить ці наділи іноземний інвестор, оскільки український підприємець не вкладає свої інвестиції у сільське господарство (сільське господарство не рентабельне для підприємництва у порівнянні з іншими сферами бізнес-діяльності). На другому боці медалі бачимо, що уже сьогодні ведуться розмови про масову скупівлю сільськогосподарських наділ українськими олігархами і спекуляцію цінами. Це може спричинити у майбутньому те, що Україна стане країною, земля якої буде поділена між кількома великими землевласниками. Уже сьогодні йде мова про внесення змін до Законодавства України з метою дозволу заставляти земельні наділи, що знову ж таки приведе до зосередження великої земельної площі в руках одиничних приватних власників.

Список використаних джерел та літератури

1. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема. Філософсько-культурологічний аналіз / Муляр В.І. – Житомир : ЖІТІ, 1997. – 214 с.
2. Земля, вода, повітря — вічні цінності! [Персонал плюс // Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик]. – № 38 (241) 3-9 жовтня 2007.
3. Яроцький Л.В. / Традиції і формування світогляду / Леонід Васильович Яроцький. – Житомир; Полісся, 2003. – 233 с.
4. Майборода О.М. Критика буржуазних концепцій етногенезу українського народу. / Майборода О.М. – К : Наукова думка, 1987. – 192 с.
5. Сухачов С.Я. Трудові відносини як фактор розвитку етносоціальних процесів // Етносоціальні процеси на Правобережній Україні: минуле й сучасне. – 1998. – Київ-Житомир : Поліграфічний центр Житомирського педінституту, 1998. – 78 с.
6. Пріоритетні завдання Мінагрополітики на 2008 рік [Доступ до сайту Міністерства аграрної політики України] <http://www.minagro.kiev.ua>
7. Winecka Lidia, Ślusarczyk Beata, Walwrzyńczak Izabela. Formy kredytowania działalności inwestycyjnej w rolnictwie // Zarządzanie w agrobiznesie. Management in Agriculture Praca zbiorowa pod redakcją Marii Nowieckiej – Skowron. – Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 1998. – S. 29-41
8. Кризис фермерства и чем его объяснить / [Пробудитесь] – 2003. – 8 октября. – С.3-11.

Kuczyn J.G. Filozoficzny aspekt ukraińsko-polskiej sytuacji we współczesnym agrarnym sektorze i stosunek do reformy ziemi.

W artykule rozpatrywane jest pytanie reformy ziemi na dzień dzisiejszy, przedstawiona jest trudna sytuacja na wioskach, problem stworzenia gospodarstw fermerskich. Autor artykułu zwraca uwagę na moratorium, na sprzedaż ziemi i obowiązku ze strony państwa konkretnych zmian. Analizowany jest problem, który wynika u zagranicznych farmerów i ich działalności na Ukrainie, rozpatrywane jest ważne pytanie: przywiązanie Ukraińców do ziemi.

Kuchin Ya.G. Philosophic Aspect Situation in Modern Agricultural Sector and Relations to the Reforms Concerning Land Owning.

The questions of the present condition of the Ground reform, difficult situation in the village and the difficulties of the process of farms creation are considered in the article. The author puts an accent on the necessity to cancel the moratorium on saling the land and on the necessity to make firm steps on creation the land cadastre by state. The problems which exist before the foreign farmers in their activity are analyzed. The accent is put on the necessity to be in touch with land for Ukrainians.